

UVOD

Fra Mato (Matija/e) Divković bosanskohercegovački hrvatski intelektualac, pisac i teolog, stupio je u franjevački red vjerojatno u Olovu gdje je primio redovničko ime fra Mato. Njegovo krsno ime još nam nije poznato. U ovoj studiji koristi se redovničko ime fra Mato kako se sam potpisuje. Odgojno-obrazovne i filozofsko-teološke studije najvjerojatnije završio je u Mlecima (Venecija) gdje je bio svjedok bogate višestoljetne kulturne i gospodarske suradnje između mletačkih građana i hrvatskih useljenika u Mletke. U susretu istočnojadranske sa zapadnojadranskom obalom nastala su brojna teološka, filozofska, znanstvena djela, studije, prijevodi te značajna djela iz svih drugih područja kulture, književnosti, umjetnosti, glazbe, gospodarstva, pomorstva i sl. S prof. dr. sc. Lovorkom Čoralić razmjenjivao sam spoznaje u pogledu komunikacije između fra Mate Divkovića i Hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Mlecima sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća dok sam radio u nekadašnjem »Studiju Kršćanske sadašnjosti« u Zagrebu. Prof. Čoralić poznavateljica je različitih i brojnih međuodnosa grada na lagunama, Venecije, i istočnojadranskih hrvatskih krajeva. U razdoblju od 15. do 18. stoljeća nabrojila je samo poznatija imena onih koji su obavljali određene istaknute crkvene službe, završavali studije, držali katedre na ondašnjim učilištima, imali kratkotrajne posebne misije kao poslanici svojih zajednica. Njima pribraja i brojna hrvatska imena koja su svoja znanstvena i književna djela tiskala i objavljivala u Veneciji, koja je u to vrijeme slovila kao jedno od glavnih tiskarskih i nakladničkih središta.

Prof. Čoralić navela je i glagoljaške pisce i tiskare s primorskog dijela koji su tiskali glagoljaške brevijare i molitvenike. Poznati Rabljanin Markantun de Dominis (1560.–1624.) svoja djela objavljuje u Veneciji. Pažanin Bartol Kašić (1575.–1650.) većinu svojih djela tiskao je u Veneciji, a isto tako i crkveni pisac i pjesnik Zadranić Šime Budinić (1530.–1600.). Dalje

istaknuti Šibenčanin Faust Vrančić (1551.–1617.) objavljuje svoja djela u Veneciji, a iz Dalmatinske zagore to čini ugledni pisac i gramatičar Tomo Babić (1680.–1743.) kao i članovi trogirске plemićke obitelji Ludovik Cipico (1456.–1504.) i Ivan Andreis (1611.–1681.). Potom iz 16. stoljeća navodi Marka Andriolića iz Kaštel Novog, koji je prema narudžbi apostolskog vizitatora Augustina Valiera 1585. s talijanskog na hrvatski preveo katekizam *Katolički nauk za djecu (Istruzione catholica per li fanciulli)*. Nadalje navodi poznata imena s Brača, Hvara, iz Splita te tri makarska biskupa. Makarski svećenik Petar Bartulović (1746.–1815.) sastavljač je ljekaruša. Iz grada Dubrovnika u gradu na lagunama najviše je živjelo i djelovalo hrvatskih duhovnih intelektualaca, a među njima najpoznatiji je isusovac Ruđer Bošković (1711.–1787.), koji je svoja djela tiskao i objavio u Veneciji. Autorica je objavila niz znanstvenih radova o hrvatskim mletačkim useljenicima, njihovoj djelatnosti, stanovanju, obrtništvu, umjetnosti, glazbi, književnosti i odnosu prema mletačkim vlastima kao i međusobnoj komunikaciji naših iseljenika, odnosno useljenika u Mletke (Čoralić, 1994a, 1994b, 1994c).

Prof. Čoralić u svome prilogu o znamenitim Hrvatima u Mlecima svega tri zadnja retka posvetila je poznatim bosanskim Hrvatima: »Na poslijetku iz bosanskih gradova potječu i hrvatski književnici Ivan Bandulović, druga polovica XVI. i prva polovica XVII. st., te Matija Divković (1563.–1631.) (Čoralić, 1992, 69).

Istraživači Divkovićeva života i djelovanja lingvisti – filolozi, teolozi, filozofi, povjesnici i drugi suglasni su s time kako postoji vrlo malo podataka o Divkoviću, osim samo nekoliko šturih koji se nalaze u naslovima i posvetama njegovih djela. U ovome pak tekstu cilj je istražiti dostupnu građu o fra Mati Divkoviću iz druge, mletačke perspektive, tj. sustavno i kritički analizirati, opisati te interpretirati dokumente o Divkoviću koji se nalaze u mletačkim arhivima. U teološko-pastoralnom okviru izdvajaju se Divkovićevi katekizmi, a poglavito njegov veliki *Nauk krstjanski* objavljen 1611. godine u kojemu je individualizirana tema straha Božjega. Ta je tema obilježila crkvenu praksu, naime, djelovanje Crkve koje se događa u svijetu, društvu i crkvenoj povijesti. Ta je tema u znatnoj mjeri odredila srednjovjekovnu pastoralnu teologiju straha, a time i sadržaj katekizamskog pastorala početkom 16. i 17. stoljeća o čemu svjedoči i Divkovićev duhovni i pastoralni sustav u okviru europskog, hrvatskog i bosanskog konteksta. Katekizam je knjiga, udžbenik, koji sadrži sustavan i cjelovit kršćanski nauk koji poučava i odgaja čovjeka u vjeri.

Teološko-pastoralna studija temelji se na dokumentima koji govore o Divkovićevu boravku, filozofsko-teološkoj izobrazbi i tiskanju njegovih djela u Mlecima, a ti dokumenti se nalaze u *Državnom arhivu u Veneciji* (*Archivio di Stato di Venezia*) u fondovima *Poglavarstva Vijeća desetorice* (*Capi del Consiglio de Dieci*) u *Notario* n. 34 za razdoblje 1610.–1614. godine i u *Notario* n. 35 za razdoblje 1614.–1617; zatim u fondu *Reformatora padovanskog studija* (*Riformatori del studio di Padova* ⁿ5, *Libro de diversi memoriali di alcune Scritture intorno allo studio di Padova* (Registar 285).

U *Državnom arhivu u Veneciji* nalazi se fond Franjevačkog samostana sv. Franje u Vinogradu (*S. Francesco della Vigna*). Ranija oznaka bila je Državni arhiv u Veneciji, *Opći katalog*, br. 93 m. e. (*Archivio di stato, il Catalogo generale*, n. 93 m. e.). Nova oznaka je fond 3094 *S. Francesco della Vigna* u Veneciji. Ovaj fond sadrži dokumente deponirane u šest registara koji su samo dio Arhiva franjevačkog samostana sv. Franje u Vinogradu. Na naslovnici fonda je označeno »Ukinuta religijska društva: S. Francesco della Vigna«. Uz Kazalo arhiva S. Francesco della Vigna n. 93 (*Indice dell'archivio di S. Francesco della Vigna*, 93) doneseno je i Kazalo dokumenata u Arhivu samostana sv. Franje u Vinogradu u Veneciji (*Indice degli atti appartenenti all'Archivio del convento di S. Francesco della Vigna a Venezia*). Registri (1-6) zbirke San Francesco della Vigna nisu digitalno reproducirani i dostupni su za proučavanje samo u dvorani Državnog arhiva u Veneciji. Naznačen je i sadržaj pojedinog registra (broj, razdoblje na koje se dokumenti u registru odnose, predmet dokumenta, bilješke i broj registra) koji je opisan u inventaru. I na kraju važna je građa za proučavanje boravka i studija Hrvata u Mlecima, a i fra Mate Divkovića i *Arhiv Hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Veneciji* (*Archivio della Scuola Dalmata dei ss. Giorgio e Trifone*). U tom arhivu nalaze se katastik (*Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata*) u kojemu su položeni i čuvaju se glavni dokumenti bratovštine, knjige o izvještajima o redovitom poslovanju (*Libri conti e spese della Scuola di San Zorzi e San Trifone della Nation Dalmata*), izvještaji s održanih sjednica bratovštine i njenih upravnih struktura s pravima i obvezama pojedinih tijela bratovštine sadržanih u *Capitolar della Veneranda Scuola di San Giorgio e Trifone della Nation Dalmata*.

Nakon povijesnoga i teološko-pastoralnog prikazivanja europskog konteksta nastajanja katekizamskog pastorala, hrvatske kateheze i katekizama koji su u vrijeme fra Mate Divkovića bili prevedeni na hrvatski jezik, u ovoj studiji o fra Mati Divkoviću na temelju dokumenata iz navedenih arhiva,

kako je rečeno, tematizira se njegov boravak u gradu na lagunama, Veneciji. Zatim je riječ o tome kako se Divković pojavljuje u općoj franjevačkoj historiografiji, latinskoj, mletačkoj te rimskoj inačici njegova imena i prezimena. Potom su predstavljena dopuštenja za tisak Divkovićevih djela uz navođenje dopuštenja, talijanske transkripcije i hrvatskog prijevoda. Potom slijedi kratki osvrt na Divkovićevu suradnju s Hrvatskom bratovštinom sv. Jurja i Tripuna u Mlecima. U drugom dijelu katekizamska analiza je usredotočena na individualiziranu temu straha Božjega u Divkovićevom velikom *Nauku krstjanskome* o kojemu se promišlja s različitih vidova. Na kraju donosimo prilog, polemiku koja se odnosi na Divkovićev mali *Nauk krstjanski* koji se nalazi u Vatikanskoj knjižnici u Rimu.

Ova povijesna i teološko-pastoralna studija rezultat je istraživanja o boravku bosanskog franjevca fra Mate Divkovića u Veneciji, zatim o dopuštenjima nadležnih civilnih i crkvenih tijela za tisak njegovih katekizama i *Sto čudesa* i *Besjeda* te o odnosu Divkovića prema Hrvatskoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Mlecima. U kontekstu katekizamskog pastorala posebice se istražuje, kritički analizira, opisuje i interpretira strah Božji u Divkovićevom velikom *Nauku krstjanskome* iz 1611. godine; tema je dijelom obrađena u radu »Strah u *Nauku krstjanskome* fra Mate Divkovića (1563.–1631)« (*Il timore nell'Istruzione cristiana del francescano Matteo Divkovic (1563.–1631)*) (Mihaljević, 1989). Ova studija temelji se na dodatnom istraživanju Divkovićevega života i djelovanja te njegovog katekizamskog pastorala posvećujući posebnu pozornost na analizu straha u Divkovićevom *Nauku krstjanskom* iz 1611. godine. Određeni vidovi istraživanja Divkovićevega opusa bili su predmet u nekim dosada objavljenim radovima o fra Mati Divkoviću. Objavljeni su ovi naslovi: Fra Mate Divković, *Jukić* 1991/1992/1993, Sarajevo–Samobor 1993, 154-167; Fra Mate Divković i hrvatska bratovština u Mlecima, *Croatica christiana periodica* XX (1996) 38, 173-180; Katekizmi u bosanskoj biskupiji prije Divkovićevega katekizma, *Bosna franciscana* VII (1999) 11, 70-81; Primjerci Divkovićevih djela u nekim europskim knjižnicama, *Bilten Franjevačke teologije Sarajevo* XXXVI (1999) 2, 425-433; Prilog znanstvenoj raspravi o djelima bosanskog franjevca fra Mate Divkovića, *Croatica christiana periodica* XXXI (2007) 60, 131-142; Divkovićev *Nauk krstjanski* (Mnetcie 1611) – u povodu 400. obljetnice objavljivanja, *Bilten*, 13 (2011), 62-73, Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko, Zagreb.

Dakle, ova studija o Divkoviću, *iz mletačke perspektive*, temelji se na navedenim arhivskim izvorima, a sadrži povijesni i pastoralni kontekst europske i hrvatske kateheze i katekizama u kojemu su nastajala Divkovićeva djela imajući u vidu njihovu međusobnu povijesnu, društvenu, kulturnu i religijsku povezanost. Potom slijede dopuštenja za tisak koja je Divković dobivao od nadležnih mletačkih tijela. Nakon iscrpne strukture i sadržaja velikog *Nauka krstjanskog* analizirana je individualizirana tema »straha Božjega« koja značajno obilježava katekizamski pastoral i srednjovjekovnu pastoralnu teologiju straha.

Katekizam, naime, kao sustavno izlaganje cjelovitoga katoličkog nauka temelji se na Svetom pismu, pravoj kršćanskoj tradiciji, dokumentima općih crkvenih sabora, poglavara Katoličke Crkve i crkvenih naučitelja. Iz uvida u sadržaj velikog *Nauka krstjanskoga* posebice je, kao što je navedeno, naglašena tema »straha Božjega« koja je obilježila srednjovjekovnu pastoralnu teologiju straha. Na koncu donesen je prilog, naime, rasprava o *editio princeps* Divkovićevoga malog *Nauka krstjanskog* koji se nalazi u Vatikanskoj knjižnici.